

Марія БОЧКО

ДЕРЖАВНИЦЬКІ ІДЕЇ У ТВОРЧОСТІ ФЕДОРА КОВАЛЯ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 26.
УДК 821.161.2-1(477.87) "1913-1987" Коваль;

Бочко М. Державницькі ідеї у творчості Федора Ковалю; 14 стор.; кількість бібліографічних джерел – 15; мова українська.

Анотація. У статті йде мова про маловідомого поета, публіциста, літературного критика, журналіста, активного діяча української еміграції Федора Ковалю (1913 – 1987). Аналізуються його окремі поезії, літературно-критичні та публіцистичні статті.

Ключові слова: українська діаспора, уродженець Закарпаття, національно-визвольні змагання.

Федір Коваль – маловідома постать в українській літературі. Він поет, публіцист, літературний критик, журналіст, активний діяч української еміграції. Виходець із Закарпаття, активний учасник визвольних змагань за самостійну Українську державу, змушений був жити далеко від рідного краю.

Федір Коваль народився 1 березня 1913 року в с. Костринська Розтока Великоберезнянського району Закарпатської області. Там же закінчив початкову школу. Ще навчаючись у Великоберезнянській горожанці, під впливом місцевих учителів, серед яких були і емігранти зі Східної України, захопився ідеями української державності. Закінчивши 1936 р. Ужгородську учительську семінарію, вчителював (1936–1937 рр.). У 1937 році призваний до війська. Служив у м. Середь (Західна Словаччина). Там зблизився з українськими націоналістами. 1938 року, внаслідок гітлерівської операції в Судетах, опинився в селі Горлице, недалеко від Кракова. Восени 1938 – весною 1939 року він був активістом одного з осередків Карпатської Січі на Великоберезнянщині [1, с.127]. Згодом Ф. Коваль вступив до УПА. Родичі та друзі поета стверджують, що у боях за Українську державу дослужився до полковника. Уникаючи переслідувань, у серпні 1945 року емігрував. Спочатку жив у Братиславі у Михайла Тулика, колишнього члена уряду Августина Волошина, а згодом переїхав до Мюнхена, де був співробітником українських часописів. Виїжджав на заробітки і до Австралії. Часто подорожував по Іспанії. Певний час жив у Мадриді і працював редактором україномовних передач Іспанського національного радіо. Помер 25 листопада (в окремих джерелах 26.XI. – М.Б.) 1987 року. Похований у Мюнхені (30.11.1987).

Не всі факти біографії письменника на сьогодні з'ясовані. Це стосується і його внеску в українську культуру, і його ролі в суспільно-політичних процесах, пов'язаних із участю в Карпатській Січі та УПА.

Літературна спадщина Федора Ковалю віднайдена не повністю. Нам відомі дві збірки його поезій ("Зелені ромби" та "Спудеї"), літературно-критичні та публіцистичні статті.

У прощальному слові з Федором Ковалем сказано: "Від молодих років включився в активну національно-суспільну і політичну діяльність закарпатських українців, а після постановня УПА вступив у ряди її борців. Також, опинившись на чужині, продовжував працювати для справи визволення України. Виявивши письменницькі здібності, він включається у журналістичну діяльність... Був працьовитий і обов'язковий. Як людина чуттєва, глибоко переживає трагедію української нації й залишається майже завжди самотнім у думках і в мистецтві" [15, ч. 2401].

Про свою долю і про рідну землю міг би сказати і такими рядками:

*У Відні далекім, в Берліні чужім,
в ідилії міст – Ганновері,
Я мріяв про Тебе, я мріяв про дім,
ніс пам'ять героїв, що вмерли* [6, с.82].

До яких би тем не звертався поет, домінантою залишається любов до Вітчизни, що пронизує кожен його вірш. І своє життя, і творчість він присвятив їй – "Срібній Країні", "незабутій Країні", "берегам далеким", "Великомучениці мрій", "єдиному самоцвіту", "міжзоряній Батьківщині", за яку боровся як воїн УПА, вдалині від якої "ізгом знемагає", міць її, як і причетність до її історії, відчуває душею, святі заповіді якої береже. Вірш "Посвята" є своєрідним заспівом до його творчості, яку адресує

*Живущій. Тій, що їй в снігах
невинне серце в лід холоне,
де зневажливий глум неронів
розвіяв хугу по кістках;
Великомучениці мрій,
що жде на сонце на розпутті,
де людські душі в біль закуті, –
віддав я серце й душу їй* [6, с. 3].

Серед поезій Ф.Ковалю чимало тих, у яких згадується його "стрілецька юність". Естетичне кредо митця: "в кожного є стільки людини, скільки є в ньому наснаги боротися із злом" [14, с. 132]. Цей мотив утверджується у віршах, у яких є згадки про участь у битвах за незалежність України ("Спогад", "Самотній мандрівник", "Я шепіт пив нічних борів", "Маяки", "Скитальський віз", "Заперечення", "Осамітнення", "Торба Марка Проклятого", "На стійці", "Так довго йшов на

самоті", "Протириччя", "Я знову", "Партизанські ночі" та ін.).

На чужині поет пізнав "щеміння і журбу", згадуючи, що і в дитинстві, і в юності мало знав любові, ніхто його ніколи не прощав і не зустрічав з дороги. Як зв'язківець і розвідник, він ходив "як злодій і як лицар":

*Багном бродив, де хопти ліс
Між лопухами за городом,
Тинявся вовком між беріз,
Для блискавиць був громозводом* [6, с.27].

Тому й біль завжди був гіркіший, тому й кожен день життя здавався величним і чудовим ("Самотній мандрівник"). Все це "зросло вогнем в душі": все життя приходять у снах партизанські ночі, а повстанець для нього – "Божий лицар" ("Протириччя").

До свого минулого автор звертався подумки не раз, бо ж "над усім минулого кружляє білий птах". Ці рядки не випадково є своєрідним обрамленням у поезії "Спогад". Ліричний герой розуміє, що він спадкоємець того покоління, яке волею долі змушене було брати участь у братовбивчих битвах: вони були "спадкоємці тих провалів, що розпростер над ними фатум" ("Торба Марка Проклятого"). І як активний учасник національно-визвольних змагань, і як митець, Ф.Коваль усвідомлював, що волю здобувають дорогою ціною. Ось чому в багатьох поезіях ("Присвята", "Чого серце прагне", "Посуха", "Передслів'я", "Так довго йшов на самоті", "Я знову", "Протириччя", "Не хочу я носити білі шати", "Чого твій біль до мене промовляє" та ін.) стверджується ідея жертовності в ім'я свободи рідної землі:

*Ми далі йдем, хоч сонце сліпить вічі,
мов загуни, прямиєм до мети.
Та потай хтось і хвилі наші лічить,
І ставить нам дорогою хрести.
Ми далі йдем, не рахувавши буднів,
Ні розкошів ми не ждемо від змін...* [6, с. 45].

Тому, хто вже раз "вклав ногу в стремено", "хто йшов до бурі і до спек", хто ніч "сам собою заперечив", хто має славний досвід боротьби за волю, важко бачити пасивність співвітчизників, в серцях яких орел, а на спинах – тіль рабів. Рівень національної свідомості рідного народу завжди цікавив його. Невже, – міркує автор, – вся нація накрита плащем Гамлета? ("Плащ Гамлета"). Він переконаний, що його народ здатен народити генія ("Мойсеїв кіш" та ін.), який пробудить співвітчизників і спрямує їх сили на оновлення Вітчизни.

УПА, до якої входив Ф.Коваль, була найбільшою потугою національно-визвольної революції, хоч навіть організатори того етапу боротьби розуміли, що для досягнення мети сил замало. Проте ліричний герой Ф. Ковалю цього ніби і не помічає, бо ж головною причиною поразки вважає зрадництво. Поет картає тих, кому доля України байдужа. Ідеї волі, державності "вросли" йому "корінням у серця дно" ("Скитальський віз"),

тому боляче щемить митцеві-патріоту пасивність сучасників, нищість людської душі ("Людино, де ти?"), а особливо вражає фарисейство:

*А те, що я святим назвав,
з людини вирвав демон, –
в диявола на ланцюгах
рабами ми ідемо* [6, с.78].

Ліричний герой поезії "Маяки" ніби погоджується з об'єктивною дійсністю, даючи зрозуміти, чому автор залишився на чужині. І хоч досі його душу "рве, гризе, пече" сумління, хоч "з кривавих братовбивчих січ лежать в подертій торбі берла" ("Торба Марка Проклятого"), він переконаний, що його "крок – не сором і поразка, та ж ватра ще горітиме, не стліє..." ("Заперечення"), бо всі його однодумці і досі, як маяки в морі, як "проблиски лампад поміжсузірні" з "нап'ятим тонко зором задивлені в кантату білу Крут" ("Маяки").

Поезія "Маяки" – це тяжкі роздуми-переживання активного учасника змагань за вільну Україну. Плин думок, аналіз і оцінка минулих подій передаються автором і через відтворення власної участі в них, і через сприйняття вибору того покоління, яке не втрачає надії:

*Але серця складемо ми на спис
і вишлемо назад до Вас весною,
та хай наш сон квітчає мужній тис,
що довгий час куняє над добою* [13, с. 29].

Ліричний герой віршів Ф.Ковалю про стрілецьку юність майже повністю асоціюється з власне автором, який розумів, що боротьба не була марною, що патріоти допомагали підтримувати дух свого народу, зберегти його гідність, пам'ять про героїчне минуле і тим самим запобігали тотальному знищенню українців, їх денационалізації. І врешті-решт саме ця боротьба стала головною перешкодою як для Гітлера, так і для Сталіна провести тотальний геноцид українського народу, рішуче поставила перед світовим товариством питання про визнання справедливою цієї боротьби і права українського народу на самовизначення і здобуття державної незалежності. Тому для Ф.Ковалю "УПА – це новітня Запорізька Січ, сповнена героїства, завзяття, але яка не йшла ні з ким спільно, хто міг би зрадити чи поневолити..." [12, ч. 12].

Треба відзначити, що в більшості віршів (а їх не так багато), в яких є згадки про участь Ф.Ковалю у національно-визвольних змаганнях, відсутні героїчний пафос, експресія. Проте тут багато підтекстів і недомовленості. Можливо, тому, що його героїзм – не вимушений, а обраний ним вільно, без будь-якого розрахунку. Поет постійно ризикував життям заради України, тому не було потреби демонструвати героїчний світогляд. Він ще юнаком зрозумів, що "є цикл речей, що творять суть життя, що є його підвалинами й рівночасно його кольорами, і тому ми відкладаємо – і повинні відкладати – набік мистецьке перо,

ліру, телескоп, що шепоче нам про таємничість зір, коли власна людська гідність чи гідність іншої людини поважно загрожені" [14, с. 131].

Тому не можемо погодитись із міркуванням В.Державина, що вірші Ф.Ковалю на тему визвольних змагань є найслабшими. Більш переконливою є думка Ростислава Єндіка про те, що особисті переживання Ф.Ковалю стають символами всього покоління. Отже, можна говорити про "прихований патріотизм" автора.

Проте в публіцистиці Ф.Ковалю, особливо в тих статтях, що стосуються Карпатської України та УПА ("Карпатська Україна державою", "А.Волошин – президент Карпатської України", "Історична подія над Тисою", "Закарпаття і його сусіди", "Акт історичного насилля", "Гра Гітлера щодо Закарпаття", "Мрії мадярських імперіалістів", "Покутуємо за злочин двох злочинців", "Мюнхенський арбітраж і його наслідки", "Славному командирові вдячні земляки", "У 20-ту річницю постанови УПА" та ін.), – емоційний виклад подій, а подекуди натрапляємо і на різкі висловлювання. Можна погоджуватись чи не погоджуватись із окремими думками автора, проте немає підстав засумніватись у широті його почуттів, у його вірі в майбутнє самостійної України.

Федір Коваль об'єктивно оцінював політичні події, пов'язані з історією рідного краю. Він переконаний, що "закарпатці, незважаючи на національно-політичне поневолення, проходять *українізаційний* (виділення наше – М.Б.) процес, від якого вороття вже не буде...". І від ворожих зазіхань "єдиною реальною силою могла б бути самостійна Україна і з нею союз сусідніх держав" [9, ч. 4].

Він снів Українською незалежною державою, а Закарпаття бачив її органічною частиною. "Тепер [1973 – М.Б.] Закарпаття ділить долю всього українського народу, живається з Україною, хоч поневоленою, й проходить період *українізації*, бо було там немало й москвофілів та національно несвідомих. Та коротких державницьких традицій закарпатці не забудуть" [8, ч. 14].

У своїх статтях Ф.Коваль підкреслював, що воля українців будувати самостійну державу виявилась ще на "Всеукраїнському національному конгресі", який відбувся в Києві 19–21 квітня 1917 року, і зафіксована 4-им Універсалом Української Центральної Ради 22 січня 1918 року в Києві. Наступними етапами відновлення української державності він вважав Карпатську Україну (14 – 15 березня 1939 р.) та потуги створити українську незалежну державу в період Другої світової війни – 30 червня 1941 р. у Львові, а також створення в 1944 році революційного уряду України – Української Головної Визвольної Ради (УГВР). І хоча тоді не реалізувалася Українська самостійна держава, та Українська національна революція, на погляд автора, ще не закінчена.

Поет вірив у майбутнє України, адже серед українців у всі часи були і є справжні герої. Як

учаснику боїв за вільну Україну, йому зрозуміла психологія воїнів, котрі борються зі злом: "Треба безмежно полюбити вічну правду, полюбити життя й полюбити людину, щоб рішитись на одчайдушний бій з найбільш рафінованим носієм зла на протязі цілої нашої історичної ери" [14, с.131]. Йому близька ідея боротьби, що "не йде зі злом на компроміс". Тому поет завжди був борцем:

Я з ніччю йшов і йду на поєдинок

Це тільки меч змінив я на красу [6, с.72].

Це його екзистенційний вибір, бажання тепер уже словом продовжити діяльність в ім'я свободи людини, в першу чергу формувати тип українця, який здатний виявляти і протистояти тим силам, що руйнують національний світ. Наш земляк захоплювався поезією Марка Босслава, Герася Соколенка, Олега Ольжича (до речі, у статті "Карпатська Україна державою" він говорив про "видатну участь Ольжича-Кандиби у розбудові Карпатської Держави"), Степана Хріна та ін., в якій помітні риси резистансу. Ознаки його наявні і в есеїстиці Ковалю.

Ф.Коваль захоплювався тими, хто демонстрував непідвладність обставинам, хто здобув свободу внутрішню, свободу волевиявлення. Оцінюючи творчість українських митців, він завжди брав до уваги не лише моральні, але й суспільні чинники, особливо ті ситуації, що переживало суспільство, ту реальність, в якій опинилась нація.

До "лицарів героїзму", що пішли шляхом Лесі Українки та Шевченка, який "накреслив дороговказ для майбутніх поколінь, для нових когорт поетів", відносив критик багатьох українських митців, зокрема і Василя Стуса. Високо оцінюючи його поезію, захоплюючись його героїчним стоїцизмом, Ф.Коваль розмірковує: "Чи в таких гнітючих та жахливих умовах можливе творення духовних вартостей та плекання й зберігання надбань поколінь? Здавалося б, що неможливе. Та все ж таки, наперекір чорному фатумові, українець, хоч і обмежено, творить цінності, не здається, та ще й бунтується..." Тому, – наголошував Ф.Коваль, – "український поет належатиме в історії до тих, які боролися проти пекла на землі, за людську гідність і національні права" [7, ч.10].

Людьми героїчної вдачі Ф.Коваль називає багатьох митців. Зокрема, Григорій Косинка для нього – "один із мучеників українського слова, того слова, що йому виповів і царат запеклу боротьбу, і большевизм намагається викопати під ним могилу. Його доля – це доля української літератури і українського народу одночасно" [5, ч.12].

Популяризуючи українську літературу на Заході, критик наголошував, що нащадки повинні зберігати пам'ять про всіх "воїнів на культурному полі": "Самійленко, як і Грінченко та інші, залишився для поколінь не тільки письменником, але й оборонцем українськості, української мови та культури взагалі, а це в час,

коли царат жорстоко національні цінності здушував" [4, ч.27].

У своїх есеях про українських митців Федір Коваль сказав багато теплих слів про тих, які у важкі часи переслідування і заборон української мови зберегли її, про тих, що оберігали наші культурні надбання від денационалізації; він захоплювався тими, які водночас були громадсько-політичними діячами, учасниками визвольної революції, які боляче переживали втрату української державності (О.Олесь та ін.) та були "оборонцями українськості", а також репресованими, що підтримували "земляків на душі у найчорніші дні нашої історії".

У розумінні Ф. Ковалю "бути українським письменником – це не тільки бути майстром мистецького слова і будівничим літературного твору, але й борцем за національні права і народним героєм. А це подвійна честь" [11, ч. 50].

На його думку, у відродженні України на окремих етнографічних землях велику роль відіграли священники-поети: в Галичині – Маркіян Шашкевич, на Закарпатті – Олександр Духнович, а на Буковині – Сидір Воробкевич. "Вони будили народ зі сну, закликали своєю літературною, публіцистичною та громадською діяльністю до любови рідної землі, свого народу, мови, культури, історії" [3, ч. 42].

Оцінюючи одного з родоначальників українського відродження, натхненника "Руської трійці", співавтора "Русалки Дністрової", яка започаткувала культурне відродження в Західній Україні, Ф.Коваль наголосив, що на західних землях М.Шашкевич став предтечею Тараса Шевченка, оскільки "побудував один із перших орієнтирів для своїх земляків, що став маяком на темному національному океані. Він став одночасно закликом до національної свідомості, збереження своєї самобутності і боротьби за краще майбутнє" [2, ч.23].

Не як регіонального патріота сприймав Ф.Коваль і Сидора Воробкевича, бо ж "його патріотичне серце охоплювало всю Україну, весь український народ. Він був соборником ... і підкреслював, що Буковина є часткою є д и н о ї с о б о р н о ї У к р а ї н и". В цьому Ф.Коваль бачив не тільки "соборницький патріотизм" С.Воробкевича, але і його національно-політичну зрілість. Тому, на думку автора, "буковинський жайворонок"... "до національної будівлі поклав велику цеглу" [3, ч.42].

Навіть після ознайомлення тільки з окремими літературно-критичними та публіцистичними статтями Ф.Ковалю він постає перед нами як громадянин із чітко вираженою світоглядною програмою і ціннісними орієнтирами, виваженими життєвими пріоритетами, що ґрунтуються на високому рівні сприйняття національної приналежності.

Звертаючись до праісторії і в ближче минуле ("На нові шляхи"), письменник добрим словом відгукувався про тих, хто працював і працює

на Україну – її технічний потенціал, культуру, українську національну ідею.

Ф. Коваль гордився, що, прочитуючи Т. Шевченка, а потім П. Тичину, "дійшов до висновку, що українська поезія таки одна з передових у світі... Український народ поетичний, ліричний і якщо після кошмарних переживань і страшного терору спромігся на таку поезію, на таку творчість, то це означає, що його духовість монументальна. Коли Україна стане незалежною, її духовість, придушувана, тероризована, вибухне гейзірами. І тоді Україна створить нечуваної краси поезію. Чужинці будуть вивчати українську мову тільки на те, щоб могли насолоджуватися нашою поезією в оригіналі", – писав Ф. Коваль [10, I, с.21].

Віра в незалежну самостійну державу, прагнення знати її справжню історію – головні теми публіцистики Ф.Ковалю. Він неодноразово наголошував, що "Москва боїться не тільки нашого духового потенціалу, але й нашої історії. Тому вона присвоює собі першість Київської Русі..., а початки формування українського народу відсуває аж до 14–15 ст.", щоб зміцнити наш комплекс меншовартості. "А ми маємо кількатисячрічну хліборобську культуру, безпосередній зв'язок з великою грецькою й римською культурою, ми нащадки автохтонів великої Київської Русі", – підкреслював Ф.Коваль [10, II, с.20-21].

Роздумуючи над національною долею, над причинами довгого поневолення, втрати державності, письменник з болем відзначив, що "... тут не тільки вина браку національної свідомості, бо давніше в багатьох народів її й не було, але був бунт проти чужого насилля, і він заступав національну свідомість" [10, II, с.17]. Тому Ф.Коваль міркує над тим, як допомогти Україні розвиватися, як "довести до її самостійності".

Цікавими є спостереження автора статті, який, шануючи традиційну національну вдачу, загалом не ідеалізує ментальність українця, бо вважає, що окремі риси національного характеру (зайва покірність, скромність, "брак самостійного думання") заважає нації "не тільки в політичному, економічному й національному аспектах, але й у духовному" [10, II, с.17]. Крім того, все це "багато важить у долі ... народу".

Ф.Коваль висловив думку, що нам не тільки потрібно бачити "чужі вартості", але й належно оцінювати свої. Бо без критичного мислення "не може бути особистості, коли мова про одиницю, і не може бути особистістю якийсь народ. Отож потрібна власна думка, свій погляд на життя, своє розуміння явищ, власний критерій ... Йдеться про творчу лабораторію, лабораторію думки, критичного мислення, і обов'язково з філософією включно, без якої нація в світі не належить до авангарду" [10, I, с.15].

"Чому ми втратили державність? – роздумує письменник. – Українські історики майже однозгідні в тому, що завалили українську державу татари. Процес розпаду Київської Русі розпочався вже в 11 ст. (після

смерти Ярослава Мудрого) і в половині 13 ст. (тобто за два сторіччя) було вже 13 удільних князівств. Він за той час послабив державу цілковито, ослабили міжусобиці, гризня і війни між князями. Татари цей процес тільки завершили. *Минуло 7 сторіч, та диявол міжусобиць нас ще не покинув. Ця ворожнеча помандрувала з нами й на еміграцію – і ближчий українцеві чужинець, ніж свій з іншими політичними поглядами. І кожна група визволяє Україну незалежно від іншої. І не бачить її заслуг*" [10, II, с.18].

Як і інші представники української інтелігенції, Ф. Коваль вірив, що український народ знайде в собі сили відродитися і посісти почесне місце серед інших народів світу. "І якщо Україна стане самостійною, – писав він, – очі світу будуть звернені на Київ... Але Києву треба повернути його велич" [10, II, с. 20].

Він закликає співвітчизників-емігрантів усіляко підтримувати український народ, бачити і його успіхи, бути впевненими у його майбутньому, бо тільки той перемагає, хто вірить у власні сили власного народу: "Життя змушує нас формувати не тільки свою долю, але й, що дуже важливе, долю свого народу. Україна мусить взяти участь у вирішуваних долі світу та співжитті між народами" [10, II, с. 18]. Та орієнтири мусить знайти у власній історії, національному потенціалі, – наголошував митець.

У статті на "Нові шляхи" йдеться і про потребу збереження своїх автохтонних рис, і про неприйняття необ'єктивних оцінок історії України, про протистоюння чужим нівелюючим впливам, які можуть загрожувати нації. Дискурс Ф. Ковалю про становище України в складі Російської імперії базується на аналізі історичного, соціального, психологічного буття українського народу. Звернення автора до проблем державництва, переживання за національне самоусвідомлення пов'язане з його бажанням бачити українську націю як таку, що утвердила себе політично і культурно. Подаючи загальну картину цивілізаційних здобутків України за сім сторіч, він, очевидно, прагнув, щоб ми зосереджувалися на самопізнанні та самовдосконаленні і були самостійними творцями свого майбутнього.

У публіцистиці Ф.Ковалю проявляється аналітичне мислення автора, глибоке знання ним історичного минулого рідного народу, його культури; тут присутня неупереджена виражена оцінка тих суспільно-політичних процесів, з якими пов'язане формування державницького світогляду українців.

І своєю творчістю, і безпосередньою участю в боротьбі за соборну і самостійну державу Федір Коваль працював на українську національну ідею, сприяв становленню незалежної України.

Література

1. Карпатська Січ: Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 56-й річниці Карпатської Січі (Ужгород, 11-12 березня 1995 року). – Ужгород, 1996.
2. Коваль Ф. Бачимо і чуємо Тебе, Маркіяне! // Християнський голос. – 1968. – Ч. 23.
3. Коваль Ф. Буковинський жайворонок // Християнський голос. – 1963. – Ч. 42.
4. Коваль Ф. Володимир Самійленко // Християнський голос. – 1964. – Ч. 27.
5. Коваль Ф. Григорій Косинка // Християнський голос. – 1963. – Ч. 12.
6. Коваль Ф. Зелені ромби. – Мюнхен, 1953.
7. Коваль Ф. Змаг українського Юрія // Шлях перемоги. – 1979. – Ч. 10.
8. Коваль Ф. Карпатська Україна – державою // Шлях перемоги. – 1973. – Ч. 14.
9. Коваль Ф. Мрії мадярських імперіалістів // Шлях перемоги. – 1976. – Ч. 4.
10. Коваль Ф. На нові шляхи. I-II // Український самостійник. – Мюнхен, 1966.
11. Коваль Ф. Один із стовпів української літератури: У 125-річчя з дня народження Івана Не-чуя-Левицького // Християнський голос. – 1963. – Ч. 50.
12. Коваль Ф. Славному командирові вдячні земляки // Шлях перемоги. – 1977. – Ч. 12.
13. Коваль Ф. Спудеї. – Лондон, 1980.
14. Коваль Ф. Степан Хрін. Зимово в бункрі: Спогад-хроніка, 1947-48. – "До зброї", 1950 // Фенікс. – 1951. – Зош. 2.
15. Українське слово (Париж). – 1987. – 27 грудня.

Марія Бочко

Идеи государственности в творчестве Федора Ковалю

Анотация. Стаття посвящена творчеству малоизвестного поэта, публициста, литературного критика, журналиста, активного деятеля украинской эмиграции Федора Ковалю (1913 – 1987). Анализируются некоторые его литературно-критические и публицистические статьи, а также отдельные мотивы его поэзии.

Ключевые слова: украинская диаспора, выходец из Закарпатья, национально-освободительное движение.

Maria Bochko

Statebuilding ideas in the works of Fedir Koval'

Summary. The author of the article has considered the issues of the unknown poet, publicist, literary critic, journalist, an activist of the Ukrainian emigration – Fedir Koval' (1913–1987). Poetry, literary – critical and publicistic articles by Fedir Koval' have been analysed in the article.

Key words: The Ukrainian Diaspora, People who were born in Transcarpathia, National-liberation movements.

Бочко Марія – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури УжНУ.